

A TANÍTÓK TAPASZTALATAI AZ ISKOLAI BÁNTALMAZÁSRÓL

TEACHERS' EXPERIENCES OF BULLYING IN SCHOOLS

VASZI EMŐKE

Debreceni Egyetem, Magyarország/Csíkszereda, Románia

emokevaszi@gmail.com

DOI: 10.59357/ProSciRural.2023.1.05

Összefoglalás

A jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a Csíki-medence iskoláiban tanító pedagógusok hogyan vélekednek és milyen tapasztalatokkal rendelkeznek az iskolai bántalmazással kapcsolatban. A kutatás eszközeként félig strukturált interjút választottam. Az elkészült interjúk szövegtörzséből kivonatolt kijelentéseket két témakörre tagoltam: (1) a bántalmazás előfordulására vonatkozó kijelentések elemzése és (2) a bántalmazás megjelenési formáira (szociális, verbális és fizikai) vonatkozó kijelentések elemzése.

Kulcsszavak: iskolai bántalmazás, pedagógusok, tanulók

Bevezető

A tanulmány alapját képező kutatásban azzal a problémakörrel foglalkoztam, hogy a pedagógusok az iskolai bántalmazás milyen formáival találkoznak elemi tagozatos gyerekek körében, és hogyan vélekednek erről a bántalmazási gyakorlatról. Ebben a tanulmányban a kutatási program eredményeinek egyik részével kapcsolatos elemzés eredményeit mutatom be. A kutatás során három témakört érintve ismerhettem meg a tanítók tapasztalatait: (1) a bántalmazás meghatározása a pedagógusok percepciói alapján, (2) a bántalmazás előfordulási gyakorisága és annak megjelenési formái, illetve (3) a szülők viszonyulása az iskolai bántalmazáshoz a pedagógusok értelmezései alapján. Jelen tanulmány során a második

témakör bemutatásával foglalkozom, a pedagógusok azon kijelentéseit vizsgálom, amelyek a bántalmazás előfordulásával kapcsolatos. Az elemzés további részében a bántalmazásnak a három megjelenési formájának (szociális, verbális és fizikai) az előfordulásával kapcsolatos kijelentéseket vizsgálom.

Szakirodalmi megközelítés

Az iskolai bántalmazás témakörével foglalkozó kutatásoknak a száma az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt (Buda, 2008, 2009, 2015; Coloroso, 2014; Figula, 2003, 2019). Egy deviáns jelenséget abban az esetben nevez a szakirodalom bántalmazásnak, amennyiben az hosszú időn keresztül, szándékosan és ismétlődően történik (Olweus, 1999). Egy bántalmazás során a gyerekek különböző szerepekbe kerülnek: a bántalmazást elindító tanulót a szakirodalom zaklatónak/bántalmazónak nevezi, a bántalmazást elszenvedő diákot áldozatnak/bántalmazottnak titulálja. Az adott közösség többi tagja – akik aktív vagy passzív szerepbe lehetnek részesei a bántalmazásnak –, ők a szemlélők.

A bántalmazott és a bántalmazó szerepében levő diákok között alá-fölé rendelt viszony alakul ki egy bántalmazás során, amelynek kibontakozása történhet *fizikálisan* (verekedés, lökdösés), *verbálisan* (csúfolódás, gúnynevek alkalmazása), *szociálisan* (kiközösítés, szociális kapcsolatok negatív irányba való befolyásolása) és *interneten* keresztül (hamis képek, profilok kreálása). Coloroso (2014) szerint a fizikai bántalmazás a fiúk körében van leginkább jelen, a lányok többnyire verbális bántalmazást alkalmaznak, illetve kiközösítik a számukra nem szimpatikus társukat.

Egy korábbi kutatásom során foglalkoztam az iskolai bántalmazás jelenségével 5-8. osztályos diákok körében. Azon felmérés alkalmával 133 diákot kérdeztem meg kérdőív révén arról, hogy ők hogyan viszonyulnak a bántalmazáshoz. A kapott válaszokat a következő szempontok szerint vizsgáltam meg: (1) osztályon belül, illetve iskolai léptekben történő zaklatás gyakorisága, (2) a bántalmazók azonossága és a bántalmazottak saját helyzetükre való reflexiója, (3) a bántalmazás formái, (4) oka és (5) helyszínei. A kutatás eredményei azt mutatták, hogy az adott intézményben mind a négy évfolyamon jelen van a bántalmazás (Vaszi, 2022). Jelen tanulmányban a bántalmazás előfordulását és annak megjelenési formáit vizsgálom a pedagógusok tapasztalatai alapján.

Módszertan

Kutatásomat Csíki-medence (Hargita megye, Románia) elemi tagozatos pedagógusai körében végeztem. Az anyaggyűjtés félig strukturált interjúk alkalmazásával történt, 10 pedagógussal készítettem interjút, akik városi (Csíkszereda) és környékbeli iskolákban tanítanak. A célcsoport kiválasztásánál arra törekedtem, hogy különböző iskolákból különböző életkorú, különböző időtartamú pedagógusi tapasztalattal rendelkező oktatókat kérjek fel. Az adatfelvétel átlagos időtartama 20-30 perc volt, a beszélgetés anyagát az elemzés céljára lejegyeztem. A kutatás során az adatgyűjtéssel kapcsolatban nehézségek nem merültek fel, az interjúra felkért pedagógusok fontosnak tartották a bántalmazás témakörét, készek voltak arra, hogy megosszák a bántalmazással kapcsolatos tapasztalatokat és észrevételeket. Az interjú három szerkezeti egységből épült fel: (1) az iskolai bántalmazás meghatározása a pedagógusok értelmezései alapján, (2) a bántalmazás előfordulási gyakorisága és annak megjelenési formái, valamint (3) a szülők viszonyulása az iskolai bántalmazáshoz a pedagógusok értelmezései alapján. A lejegyzett interjúkat az elemzés során egységes szövegkorpuszként kezeltem, ebből az anyagból kivonatoltam azokat az állításokat, amelyek explicit vagy implicit módon a bántalmazás jelenségre utaltak vagy, amelyek az interjúalanyok véleményét hordozzák. A szövegkorpusz feldolgozása során 102 kijelentést rögzítettem, amelyek tartalmi és formai jegyei feldolgozásra kínálnak lehetőséget.

Ebben a tanulmányban az elemző munkának az eredményei arra vonatkoznak, hogy a pedagógusoknak milyen tapasztalatai vannak a bántalmazás iskolai előfordulásakor, illetve a bántalmazásnak milyen megjelenési formáival találkoznak, és hogyan vélekednek ezekről.

Elemzési rész

Tanulmányom elemző fejezetében röviden ismertetem azokat az eredményeket, amelyek a bántalmazással kapcsolatos pedagógusi tapasztalatokra vonatkoznak, ezt követően ismertetem a bántalmazás megjelenési formáival kapcsolatos kijelentéseket. Ez utóbbiakat három csoportba soroltam: szociális bántalmazásra vonatkozó kijelentések, verbális bántalmazásra vonatkozó kijelentések és a fizikai bántalmazásra vonatkozó kijelentések.

Az iskolai bántalmazás előfordulására vonatkozó kijelentések elemzése

A szövegtörzset teljes anyagában 36 olyan állítást azonosítottam, amelyek a bántalmazás előfordulására vonatkoznak. Ezt a kijelentéshalmazt áttekintve azt mondhatjuk, hogy a pedagógusok tapasztalatai szerint elemi iskolás korban a bántalmazás gyakran előfordul, ugyanakkor előfordulásainak alkalmait és módozatait tekintve elég sokarcú. Erre a sokarcúságra utal az, hogy a kijelentések egyaránt utalnak az iskolai bántalmazás alkalmi jellegére, ismétlődéseire, esetenként a súlyosságára, más esetekben véletlenszerűnek tulajdonítják, egyes kijelentések arra utalnak, hogy okai vannak, ellenben más esetekben ok nélkül történnek a bántalmazások. Ebből a kijelentéshalmazból az is látszik, hogy a pedagógusok megpróbálják értelmezni a bántalmazás előfordulásait, ám ezek az értelmezési próbálkozások bizalmatlanok.

Ha tartalmi szempont szerint vizsgálom a bántalmazás előfordulására vonatkozó kijelentéseket, akkor azok három csoportba oszthatók. Az első csoport azokat a kijelentéseket tartalmazza, amelyek a bántalmazás előfordulási gyakoriságára vonatkoznak. Az adott halmazhoz tartozó kijelentéseknek a száma 15. A pedagógusok tapasztalatai azt mutatják, hogy az elemi iskolás gyerekek körében a bántalmazás gyakori jelenség. Az oktatási folyamat során sokszor találkoznak azzal, hogy a gyerekek között konfliktusok és bántalmazások alakulnak ki, amelyeknek az időtartama a pedagógusi tapasztalatok alapján rövid időn belül megoldódik vagy megszűnik. Továbbá a tanítók véleményei alapján kijelenthető, hogy megjelenik a bántalmazásnak a közvetett és közvetlen módon történő előfordulása a tanintézményekben. Mindez abban mutatkozik meg az elmondottak alapján, hogy a pedagógusok néhány bántalmazási gyakorlatot rögtön észrevesznek és reagálnak, míg néhányat a bántalmazott gyermek vagy az adott közösség jelzése révén azonosítanak. Az elmondottakat az alábbi két példával illusztrálom:

„Kimondott agresszív esetem nem volt, viszont, amit tapasztaltam az előző osztályomban, hogy a verbális, ilyen lelki zsarolás, inkább a lányok körében működik.”

„Tulajdonképpen kevés ideje vagyok a pályán, de szerencsére csak hasonló esettel találkoztam, ám olyannal nem, amely több hónapra keresztül tartana.”

A második csoportba tartoznak azok a kijelentések, amelyek arra utalnak, hogy az oktatási-nevelési folyamat során a tanítók számára a bántalmazás gyakorlata

problémaként, nehézségként jelenik meg. Az erre vonatkozó kijelentéseknek a száma 13. A pedagógusi értelmezések arra utalnak, hogy a gyerekek nem veszik komolyan oktatóik intelmeit a bántalmazásokkal kapcsolatosan. A tanítókkal való beszélgetésekből kiderült, hogy ők reménykednek abban, hogy ahogy nagyobbak lesznek a gyerekek, úgy sokkal jobban megértik, hogy a bántalmazás egy helytelen és bántó viselkedésforma. Az értelmezést az alábbi két példával illusztrálom:

*„Ez nyilván hamarabb tetten érhető, és a **gyerek csak viccel, játszik, nem is gondolja komolyan**, ha rákérdezek. Hiába mondjuk el sokszor, hogy szavakkal néha sokkal jobban sértesz, bántasz, mélyebb nyomott hagysz, mintha hozzáütnél.”*

*„Nekik a **személyiségük kialakulása az még messzire van**, de ő mindig erről az oldalról próbálkozik közeledni. Emiatt sajnós azt érzem az utóbbi évben, félévben, hogy például ezt a gyereket nem mondom azt, hogy kiközösítik, de kerülnek az osztálytársai, ami majd nem vezet jó irányba.”*

A harmadik csoport azokat a kijelentéseket tartalmazza, amelyekben a pedagógusok értelmezik a bántalmazások ok-okozati összefüggéseit. Ennek a kijelentéshalmaznak a száma 8. A tanítók beszámolóí alapján arra lehet elsősorban következtetni, hogy az iskolában megjelenő bántalmazások sorozata főként félreértések miatt jelenik meg. Emellett szükséges kiemelni, hogy pedagógusi értelmezések alapján a gyerekek belső frusztrációjukat társaikon vezetik le. A pedagógusok számára nehézséget okoz azonosítani a bántalmazás hátterében húzódó kiváltó okokat. Az elmondottakat az alábbi, hosszabb szövegkontextusban elhelyezett példákkal illusztrálom:

*„Sokszor **keresem az okát**, hogy **mi húzódhat ennek hátterében**. Olyant is tapasztalok, hogy indulatból, nincs **semmi konkrét oka**, véletlenül meglöki, amely lehet erőteljes is, és a másik illető, felindulásból úgy gondolja, hogy megütötte, hol ott nem is úgy történt.”*

Az iskolai bántalmazás megjelenési formáira vonatkozó kijelentések elemzése

A tanulmány elemzési részének a második csoportjához tartoznak a bántalmazás megjelenési formáira vonatkozó kijelentések. A következőkben e témakörnek az elemzési eredményei kerülnek bemutatásra. Az interjúk szövegkorpuszából 66 kijelentés vonatkozik erre a témakörre, amely három alcsoportra oszlik: szociális bántalmazásra vonatkozó kijelentések, verbális bántalmazásra vonatkozó kijelentések és a fizikai bántalmazásra vonatkozó kijelentések.

A szociális bántalmazásra vonatkozó kijelentéseknek a száma 28. A tanítók tapasztalatai azt mutatják, hogy a gyerekek között a kiközösítés jelenik meg a legmagasabb arányban. A pedagógusok meglátásai arra engednek következtetni, hogy ennek a bántalmazási formának a felismerése a legnehezebb számukra, hiszen a gyerekek kisebb csoportokat alkotva, észrevétlenül bántalmazzák társukat. Az oktatók értelmezései azt jelzik, hogy a bántalmazásnak ez a megjelenési formája leggyakrabban a lányok körében jelenik meg III-IV. osztályos korban. Az elmondottakat az alábbi két példával illusztrálom:

*„Ezek a **rejtett, leplezett bántalmazásokat** azért tartom **kegyetlennek**, mert **időben is hosszabb**, és valahogy **jobban felőrölik a gyerekeket**. Úgy gondolom, hogy ennek háttérben valamilyen önbizalmi hiányosság van.”*

*„Van ennek egy ilyen **ördögi hatása**, hogy aztán magukat annyira bele tudják lovalni, hogy ezáltal **nagyon sok gyereket nehéz leállítani**.”*

A következő elemzésre váró bántalmazási forma, a verbális bántalmazás. A tanítókkal készített interjúk szövegkorpuszából 19 állítás vonatkozott erre a megjelenési formára. A pedagógusok elmondásai alapján arra lehet következtetni, hogy a bántalmazás megjelenési formái közül ez érhető leghamarabb tetten, hiszen a gyerekek interakciói során a csúnya, sértő beszélgetések könnyebben észrevehetőek. A pedagógusok interpretációi arról jeleznek, hogy a verbális bántalmazás bár könnyebben felismerhető a többi bántalmazási formához viszonyítva, mégis sokkal sértőbb tud lenni, mint a fizikai bántalmazás, hiszen a szavakkal történő bántalmazás elfelejtése jóval nehezebb. Az alábbi bántalmazási formát két példával illusztrálom:

*„Ott, aki otthonról hozza ezt a dominánsabb típusát, az akkor **egész nap ül az asztal tetején és igazgatja, akit akar.** És nem összeférhetetlen, ha találkozik egy másik lánnyal, aki szintén ilyen típusú.”*

*„A tettegességgel is az van, hogy ezek a bizonyos jó **csipkelődések**, ahol a **határt nem érzik.** Abból is van elég, talán a verbális, de az is csak azért, mert **nem érzik a súlyát.** Elhangzanak ilyenek: - én nem csináltam semmit -, de közben nagyon bántó dolgot mondott.”*

Utolsóként elemzett bántalmazási forma, amely az iskolai környezetben megjelenik, az a fizikai bántalmazás. Az interjúk szövegtörzseiből 19 kijelentés vonatkozik erre a megjelenési formára. A pedagógusok értelmezései azt mutatják, hogy ez az agresszív viselkedésforma a fiúk körében fordul elő a legnagyobb arányban, hiszen ők azok, akik között a verekezés gyakori. A tanítók tapasztalatai arra engednek következtetni, hogy a gyerekek ezzel a bántalmazási formával vezetik le a bennük felgyülemlett feszültséget. Továbbá ebből a kijelentéshalmazból az is látszik, hogy a bántalmazásnak ez a megjelenési formája történhet direkt vagy indirekt módon, tehát **a gyerekek között verekezés alakul ki**, vagy véletlen helyzetekből konstruálódik egy-egy agresszív viselkedés. Az elmondottakat az alábbi két példával illusztrálom:

*„A fiúknál is megjelenik a bántalmazás persze, de náluk az a feszültség, ami bennük van, talán a **csattanással**, valahogy ki is jön, úgymond **elszáll a felgyülemlett feszültség az ütés által.** Tehát megtörténik, és utána **csillapodik.**”*

*„De van, hogy úgy megy el mellette, hogy **taszít egyet rajta**, vagy úgy rúgja a labdát, hogy **nekimegy valakinek.** Aztán jönnek fel, és mondják, hogy nem akartam nekirúgni. Sok van, sajnos, elég sok.”*

Következtetések

A tanítókkal készített félig strukturált interjúk szövegtörzseinek az elemzési eredményei azt mutatják, hogy a városi (Csíkszereda) és a környékbeli iskolák elemi tagozatos gyerekek körében a bántalmazási gyakorlatok előfordulnak, illetve a pedagógusok tapasztalatai azt jelzik, hogy a megjelenési formák közül mind a három – szociális, verbális és fizikai – bántalmazási típus jelen van a tanintézményekben.

A pedagógusok tapasztalatai azt mutatják, hogy az iskolai bántalmazás kibontakozásának egyik lehetséges oka a félreértésekből születik, valamint a gyerekekben levő feszültségeknek az agresszív módon való levezetéséből. A tanítók interpretációi arra engednek következtetni, hogy az oktatási folyamat során számukra problémát, nehézséget okoznak az agresszív viselkedésnek a különböző megjelenési formái, valamint a háttérbe húzódó ok-okozati összefüggéseknek a hiánya.

A tanítók értelmezései alapján arra lehet következtetni, hogy a tanintézményekben a *szociális* bántalmazás főképp a lányok körében dominál, valamint ezt a bántalmazási formát lehet a legnehezebben felismerni. Az oktatók beszámolóí azt jelzik, hogy szintén a lányok körében tapasztalható a *verbális* bántalmazás, ám ezt a bántalmazási formát a pedagógusok hamarabb tetten érik, így igyekezve korrigálni a nem megfelelő kommunikációt. A *fizikai* bántalmazás a fiúk körében volt tapasztalható, a pedagógusok interpretációi az mutatják, hogy a gyerekek egy-egy verekedés/ütés által a bennük felgyülemlett feszültséget ekképpen vezetik le.

A tanítók interpretációi azt jelzik, hogy a vizsgált iskolai környezetben számottevő mértékben jelen van a bántalmazás gyakorlata, illetve annak mindhárom megjelenési formája. A tanítókkal készített interjúk szövegének értelmezése arra enged következtetni, hogy szükséges lenne ennek a témának szélesebb körben való vizsgálódása, ezáltal jobban megismerni a térségbeli pedagógusok viszonyulását e deviáns jelenséggel kapcsolatosan.

Irodalomjegyzék

- Buda, M. (2008): Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. Fordulópont, 4. pp. 11-25.
- Buda, M. – Kőszeghy, A. – Szirmai, E. (2008): Az iskolai zaklatás – Az ismeretlen idegen. Educatio, 3. pp. 373-386.
- Buda, M. (2015): Iskolai zaklatás. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Coloroso, B. (2014): Zaklatók, áldozatok, szemlélők: az iskolai erőszak. Harmat Kiadó, Budapest.
- Figula, E. (2003): Az iskolai erőszak-zaklatás jelenségének feltárása, a tanulók érintettségének, szerepviselkedésének elemzése egy vizsgálat tükrében. Alkalmazott Pszichológia, 6 (4). pp. 19-35.

- Figula, E. (2019): Az iskolai erőszak jellemzői és családi szocializációs háttértényezői. publishing@kery.org (nincs kiadó).
- Olweus, D. (1999): Az iskolai zaklatás. Educatio, 4. pp. 717-739.
- Vaszi, E. (2022): A zaklatás jelenségének vizsgálata városi általános iskolás tanulók körében. Pro Scientia Ruralis, 1. pp. 129-136.

Abstract

The present study examines the perceptions and experiences of teachers in schools in Bazinul Ciucului regarding bullying in schools. I chose semi-structured interviews as the research method. The statements extracted from the text corpus of the interviews were divided into two themes: (1) analysis of statements on the occurrence of bullying and (2) analysis of statements on the manifestations of bullying (social, verbal and physical).

Keywords: school bullying, teachers, students